

DAN ANDREI POPESCU
ELENA ALINA OPREA

DREPT INTERNAȚIONAL
,
PRIVAT

Editura
Hamangiu
2023

CAPITOLUL XI. DREPTUL INTERNAȚIONAL AL SUCESEIUNILOR

„Dintre toți, te-am ales pe tine, având un mesaj
să-ți transmit.
Vei muri în curând. Îi las pe alții să-ți spună
ce le place. Eu nu pot să te mint.
Te iubesc, dar sunt corect și fără milă: nu ai scăpare.
Încet, îmi așez mâna dreaptă pe tine și tu simți.
Nu discut nimic. Îmi aplec capul și aproape îl acopăr.
Stau liniștit. Îți rămân credincios,
Îți sunt mai mult decât o soră de caritate, o
rudă sau un vecin.
Te scap de toate, în afară de existența ta
spirituală: e eternă;
de restul, în mod sigur, tu singur vei scăpa.
Trupul pe care îl vei părăsi va fi nimic
altceva decât murdărie.
Soarele izbucnește în neînchise spații.
Te bat gânduri puternice și ești plin de încredere. Râzi.
Uiți că ești bolnav, așa cum uit și eu.
Nu-i mai vezi pe doctori, nu-ți pasă de
prieteni care plâng,
Sunt eu cu tine.
Îi îndepărtez pe ceilalți. Nu e nimic de
compătimit.
Eu nu te compătimesc. Te felicit.”¹

Secțiunea 1. Aspecte introductive

§1. Praeambula fidei et iuris

1. Când vorbim despre dreptul succesiunilor², prima imagine care ni se cristalizează este aceea a ceva foarte vechi și, mai ales, ceva foarte conservator. În plus,

---

¹ Pentru o selecție reușită de poezii și eseuri, a se vedea W. WHITMAN, *Opere alese* (traducere și prezentare de M. GHEORGHIU), Ed. de Stat pentru literatură și artă, București, 1956.

² A se vedea D.A. POPESCU, *Dreptul european al moștenirilor...*, p. 126-165, din care am preluat, adaptat și actualizat această secțiune. De asemenea, D.A. POPESCU, *Ghid...*, Ministerul Justiției, 2014.

ceva ce ne amintește mereu de moarte și consecințele ei. Este, cu siguranță, nu numai partea cea mai conservatoare a dreptului civil, dar și una dintre părțile care reflectă și integrează cel mai profund tradițiile și obiceiurile țării al cărei sistem juridic îl deservește, chiar caracterul și „felul de a fi” al națiunii căreia îi aparține. Poate și pentru că el este cel care reflectă cel mai profund familia. El ne spune *cum trebuie să fie familia*.

2. Chiar dacă în primul plan apare defunctul (autorul moștenirii), cei cărora se adresează de fapt dreptul succesoral sunt, ca regulă, urmașii acestuia, familia sa. Și poate că nu există un moment mai edificator pentru a arăta cum este (cum se prezintă) familia celui plecat decât acesta, al deschiderii succesiunii. Acum este nu numai momentul regretului și al durerii, ci și cel al compasiunii și al solidarității familiale. Acum se pot vedea cu adevărat felul în care defunctul și-a trăit viața, felul și intensitatea legăturilor care îi unesc pe toți cei ce compun familia sa. Momentul în care el devine incident este unul aparte, unul sacru³, unul care marchează un sfârșit, dar și un nou început, nu doar pentru autorul moștenirii, ci și, în egală măsură, pentru cei (încă) rămași *in hac lacrimarum valle*, în această lume „a ceții, a umbrelor și a întunerului” (*Sf. Tereza de Lisieux*).

---

³ Moartea este, pe de altă parte, singura dovadă a seriozității noastre, ne-o spune *Camus*. Într-adevăr, doar prin moarte se produce disocierea între ceea ce suntem (sau am fost) și imaginea, atitudinea sau scrierea noastră. Doar prin trecerea pragului timpului reușim să provocăm istoria, punând-o să valorizeze ceea ce am făcut, ceea ce am scris, ceea ce reprezentăm de fapt ca imagine în ochii semenilor noștri, din prezent și din viitor (de acum și de acum încolo). Această disociere a omului de opera sa este una indispensabilă, obligatorie. Din acest moment noi nu ne mai aparținem și nici opera sau scrierea noastră; ea devine de sine stătătoare, autonomă de creatorul ei, trebuind să înfrunte propriile ei încercări. Este ceea ce se poate numi examenul posterității, al timpului. Și putem vedea multe – prea multe – scrieri care se pierd, care devin perisabile chiar la puțin timp după această „trecere” a autorului lor. În schimb, puține – foarte puține – opere reușesc să străbată timpul, devenind repere ale gândirii și creației în diferite domenii ale cunoașterii. Sunt operele „celor aleși”, ale celor care, prin trudă, intuiție și revelație divină, au reușit să străpungă timpul și să se impună ca valori și repere. Sunt operele celor privilegiați, care au conștientizat misiunea lor pe Pământ, care au prefigurat și simțit viitorul, trăind și scriind în prezent, care, într-un anume sens, au trăit în prezent și în viitor în același timp... Sau, mai corect, ale celor pentru care timpul – ca atribut al „spațiului gravitațional” – nu mai există, ci există un singur prezent continuu, etern..., acel prezent pe care foarte puțini reușesc să îl experimenteze: prezentul transcendental, prezentul care există în sine și din care coboară spiritul transcendental pentru a împărtăși celor ce trăiesc *în prezent* („prezentul terestru”), adică prezentul care „arde”, care „consumă” – prezentul prin care se manifestă transcendența în lumea imanentă. Iată, deci, marele secret: să fii nevoit să trăiești în timp, dar să locuiești în afara lui, privind mereu spre cer; să trăiești în timp și să creezi peste timp, să scrii în timp pentru cei ce vor veni în (sau peste) timp. Să scrii din viitor celor ce-și „ispășesc” prezentul...

Abia acum, după ce au ieșit din timpul facerii lor, ele (creațiile) vor fi în măsură să „amintească” de persoana creatorului lor, să o servească într-un anume sens, „să o promoveze”, asigurându-i nemurirea. Aceasta este, deci, misiunea și destinul cărților: *habent sua fata libelli!*

3. Dreptul succesoral nu se rezumă, așadar, doar la o sumă de reguli tehnice, „contabile”, destinate distribuirii unui patrimoniu care riscă să rămână fără stăpân, ci principiile sale, menite să stabilească regulile evoluției, transmisiunii și împărțelii moștenirii, vin să legitimeze posteritatea celui plecat. El este (sau, cel puțin, ar trebui să fie) preocupat de menținerea și întărirea armoniei acestei posterități, fixând ceea ce ar trebui să însemne rezonabilitate și etică în familie. Este, așadar, strâns legat de ideea de echitate și moralitate. Acestea se raportează însă atât la persoana autorului moștenirii, cât și, în egală măsură, la cei ce alcătuiesc familia acestuia. În plus, atât echitatea, cât și moralitatea unei atitudini sunt noțiuni care evoluează în timp, neputând fi disociate de spiritul epocii în care se deschide succesiunea.

4. Autorii celebrului tratat englez dedicat testamentelor, *Theobald on Wills*⁴, pornind de la vechea tradiție care s-a conturat în acest domeniu, dar evocând, în egală măsură, și nevoia de nou, deschid prefața cărții cu următoarea comparație plastică:

„Dreptul testamentelor (al succesiunilor în general – a.n., DAP) se prezintă mai degrabă ca una dintre acele case de țară care, în decursul timpului, a fost modificată și extinsă. Pe ruinele unei mănăstiri a fost construit, probabil, un conac în stilul arhitectural Tudor. Apoi, în secolul al XVIII-lea, a fost construită o nouă aripă în stilul palladian. Sau poate că noua aripă nu a fost construită înainte de domnia reginei Victoria, iar stilul arhitectural nu era cel palladian, ci stilul gotic renascentist.

Cu toate acestea, analogia dispăre în prezent. Mărimea și structura casei nu s-au schimbat decât în mică măsură, dacă nu deloc, pe parcursul secolului XX. Dimpotrivă, dacă și casa ar fi urmat exemplul dreptului testamentelor, ar fi suferit modificări masive, atât în interior, cât și în exterior. Cămaruțele pitorești și scările șerpuite ar fi fost eliminate. Multe camere ar fi fost redecorate în noul stil.

Cunoștințele moderne ar fi îmbunătățit experiența traiului în casă, nu în ultimul rând prin deschiderea de noi ferestre pentru mai multă lumină. Corpuri complet noi ar fi fost, înainte de toate, adăugate, atașate, dar într-o oarecare măsură separate de vechea casă. Una ar fi devenit clădirea destinată uzului familial, iar cealaltă ar fi fost alocată folosinței și îndatoririlor cotidiene. Aceste noi corpuri de clădire ar fi fost folosite la fel de intens ca și oricare dintre părțile vechi ale casei și chiar mai des decât multe dintre acestea”.

Așadar, se poate vorbi, totuși, despre o consistentă evoluție în materie testamentară în dreptul englez, care, fără a abandona tradiția, a încercat să o adapteze și chiar să o îmbogățească prin reguli noi, atașate spiritului lumii de azi, caracterizată prin varietate și mobilitate.

---

⁴ Ed. a 17-a, Sweet & Maxwell, Londra, 2010. Prima ediție a apărut în anul 1876.

5. Dreptul succesiunilor nu poate fi privit „separat”, dislocat de realitățile lumii în care trăim, desprins de evoluția din celelalte ramuri ale dreptului, mai ales de instituția familiei, pe care în bună parte o deservește și de care este atât de strâns legat. Asistăm, pe de o parte, la o tendință de „contractualizare” a instituției căsătoriei (la o mai mare libertate de desfacere a acesteia, urmând o procedură în general simplă, rapidă și facilă, consfințind așa-numitul *drept la divorț*), iar, pe de altă parte, la o puternică influență din partea codificărilor străine, legată de o mai mare libertate de a dispune prin acte *mortis causa*, înlesnind astfel planificarea succesorală (*succession planning*).

6. Natura însăși a moștenirii pare să se fi schimbat în timp. Dacă vreme îndelungată „lăsământul” succesoral exprima, în general, rodul muncii mai multor generații (având un caracter liniar), incluzând și bunurile sau valorile pe care *de cujus*, la rândul său, le-a cules de la antecesorii săi, astăzi, în schimb, succesiunea prezintă, preponderent, un caracter achizit, autorul succesiunii fiind cel care a agonisit ceea ce constituie obiect al acestei transmisiuni. De aici nevoia unei libertăți mai mari de a dispune prin acte *mortis causa*. Iar această libertate se materializează, în planul dreptului internațional privat, prin autonomia de voință recunoscută în acest domeniu, constând în dreptul testatorului de a alege legea aplicabilă moștenirii sale. Deși, așa cum vom vedea, nu este o vorba despre un drept discreționar, despre o libertate fără margini, ci, mai degrabă, despre o autonomie de voință limitată, încadrată, totuși, trebuie remarcat acest element de noutate într-un domeniu precum cel al moștenirilor, care, în multe state membre, era *de plano* exclus.

7. Dreptul succesiunilor trebuie, deci, să reprezinte o îmbinare echilibrată între tradiție și inovație, o alcătuire armonioasă de vechi și nou, o împletire între tot ceea ce trebuie menținut și nu este perisabil, între ceea ce reprezintă *semper*, adică „focul tradiției”, pe de o parte, și ceea ce exprimă preocupările și tendințele ce definesc modernitatea, reflectată în stadiul actual de evoluție a societății, acel *novum* care să permită trăirea contemporană a vechiului, pe de altă parte. „*Semper*” și „*novum*” devin astfel parte integrantă și inseparabilă a modernității prezentului, „*semper*” legitimându-l pe „*novum*”, iar acesta din urmă menținându-l în actualitate pe primul, conciliindu-l cu modernitatea și redându-i astfel speranța de viață. Eternitatea lui „*semper*” nu poate fi concepută fără aportul și contribuția lui „*novum*” (lui fiecare „*novum*” din fiecare prezent ce se succede pe axa timpului terestru).

8. Astfel, creația dreptului nu poate fi considerată niciodată o operă încheiată, o operă definitivă, dreptul formându-se continuu, devenind odată cu lumea pe care o codifică, dar al cărei produs, în același timp, este. Obiectul legiferării devine, într-un anume sens, și subiectul acesteia. Cu trecerea timpului, substanța vechii creații trebuie pusă în acord cu specificitățile și principiile de viață ale noii lumi, iar acest proces este unul de modificare și adaptare creatoare, fiind, în același timp,

și unul de creație. În felul acesta, creatorul de azi, respirând prezentul, se întoarce spre „trecutul facerii”, încercând să deslușească rațiunea și spiritul vechii codificări care a ajuns la poarta prezentului, punându-l în acord cu utilitatea modernității lui. Cei doi (creatorul de atunci și cel de azi) interacționează în acest proces de adaptare și reconfigurare, devenind, într-un anume sens (cel al spiritualității valorilor și al tehnicilor conceptuale), contemporani, parteneri de dialog... Până la un punct au și un interes comun: ambii doresc să se legitimizeze, ambii doresc să supraviețuiască prezentului de azi! O parte din spiritul și tehnica vechii codificări este preluată și încorporată în cea nouă; în același timp, noua creație devine o parte a celei vechi („a tradiționalului”), pe al cărei trunchi a fost altoită.

9. Acest proces de creație nu dizolvă însă individualitatea creatorilor succesivi, fiecare rămânând răspunzător, în fața istoriei, pentru opera și contribuția lui. Cu alte cuvinte, o codificare inițială strălucită nu presupune automat și o actualizare sau adaptare strălucită în timp, după cum idei sau reguli care nu au făcut inițial carieră își pot găsi ulterior consacrarea.

10. Acest permanent dialog între tradițional și modern, între vechi și nou, între „*semper*” și „*novum*” este ceea ce trebuie să caracterizeze materia succesiunilor, rămasă, se pare, prea mult încremenită în jaloanele gândirii tradiționaliste. Așa se explică acest *noli me tangere* al dreptului succesoral, supraviețuirea sa îndelungată fără schimbări semnificative.

11. Să revenim acum la comparația cu care am început prezentarea noastră, la acea căsuță rustică, modificată, extinsă și redecorată în decursul timpului în conformitate cu cerințele și spiritul epocilor care s-au succedat. Dar care a rămas, în esență, aceeași. Toate modificările care i s-au adus în decursul timpului nu au putut să îi șteargă sau să îi altereze personalitatea. Ele au rămas simple adăugiri sau redecorări făcute cu scopul de a o face „mai încăpătoare”, „mai confortabilă”, pentru a fi mai apropiată de moda vremurilor care s-au succedat. Ea a rămas însă, în esență, aceeași... Aceeași căsuță veche care amintește de spiritul unei epoci de mult apuse, dar care nu și-a pierdut însă nici astăzi farmecul și șarmul de odinioară, care se străduiește să rămână la fel de pitorească și de primitoare și azi... Doar „locatarii” ei sunt acum alții... Mai mulți, mai agitați, mai mercantili și, în general, mai puțin dispuși a o admira și prețui... Poate că nici ea nu le mai este pe plac, neputându-le oferi ceea ce ei așteaptă de la ea. Poate că și-a dorit prea mult să supraviețuiască, încăpățânându-se să reziste timpului, să nu cedeze locul alteia mai noi și mai moderne, mai apropiată de ceea ce locatarii de astăzi își doresc de la ea. S-a încăpățânat să supraviețuiască, să învingă timpul ei și iată că acum nu mai este dorită, decât, eventual, ca o imagine a unui trecut îndepărtat. Este însă vina ei că aceia care au locuit-o, primind căldura ei, nu au fost în stare să o repare și să o modifice astfel încât să corespundă nevoilor de acum? Este oare vina ei că, după ce și-a împlinit destinul, nu a fost demolată de cei care nu îi mai găseau rostul?

12. Sau ar fi poate de preferat ca aceia care nu se mai regăsesc în spiritul și ambianța ei să poată pleca și alege „altceva”, mai modern, mai cizelat, mai în ton cu vremurile pe care le trăim, chiar dacă acest „altceva” nu este produsul spiritului național? Ar putea supraviețui astfel și, în egală măsură, și-ar găsi împlinirea și aceia ce aspiră la ceva diferit. Sau poate că, dimpotrivă, rostul ei este ca acum să moară, să lase locul uneia noi, oferindu-i acesteia din urmă o parte din corpul și veșmântul său. Ar fi astfel o modalitate de a supraviețui prin propria-i moarte...

13. Ce este, deci, de preferat? Să păstrăm cu sfințenie vechile reguli și tradiții, chiar dacă ele ne încorsetează viața, să încercăm mai degrabă să le adaptăm prezentului, adică să le înnoim pornind de la rădăcinile și osatura celor vechi, sau, dimpotrivă, să construim ceva cu totul nou? Să privim spre viitor uitând cu desăvârșire trecutul sau să aruncăm doar o privire spre trecut? Să păstrăm intactă vechea căsuță de țară? Să îi aducem doar ușoare ajustări pentru a nu-i afecta personalitatea și demnitatea? Sau ar fi mai potrivit să privim lucrurile dintr-o perspectivă preponderent funcțională, adică să privim mai întâi spre noi, spre nevoile noastre „locative” cotidiene și, pornind de aici, să aducem orice modificări care se înscriu pe linia acestui deziderat, chiar cu riscul de a distruge atât individualitatea și farmecul vechii căsuțe – transformând-o în ceva ce nu mai este nici vechi și nici nou, în ceva ce nu mai reprezintă nici tradiție și nici inovație –, cât și speranța uneia complet noi, care să reflecte nevoile actuale de mai mult spațiu și mobilitate, dar și stilul și modul de viață de acum? Care trebuie să fie, deci, relația noastră cu trecutul și tradiția moștenită? Și ce reprezintă tradiție în această materie?

§2. Tradiția. Ce este ea?

14. Tradiția este indisolubil legată de timp, de curgerea lui. Este o umbră care vine din trecut, de multe ori din trecutul îndepărtat și care însoțește și „completează” prezentul. Prin intermediul ei, trecutul trăiește în prezent (trăiește prezentul), iar prezentul răsufală în trecut.

15. Tradiția este un ritual, o formă de perpetuare și trăire a trecutului în prezent, dar și o explicație pentru ceea ce este prezentul trăit. Multe lucruri din lumea de astăzi, fie ele pozitive sau negative, își găsesc explicația în trecut. De aceea, prezentul nu poate șterge trecutul, nu îl poate anihila. Prezentul, într-un anume sens, este trecut și prezent în același timp. Tradiția se conturează în timp. Timpul nu este însă, prin el însuși, suficient. O regulă care se aplică de mult timp nu „riscă” să devină în mod automat tradiție. Pentru a deveni tradiție, ea trebuie să fi fost acceptată de mentalul colectiv, adică să fi fost memorizată. Memorizarea este un proces de lungă durată care exprimă preluarea și înrădăcinarea unei reguli de comportament la nivelul conștiinței colective, astfel încât, de multe ori, ea reușește să se identifice prin aceste trăsături de comportament, care îi devin astfel specifice, diferențiind-o de alte comunități (societăți). Ceea ce este specific acestui proces de

memorizare este faptul că el nu poate fi direcționat sau impus de cineva, ci, cel mult, influențat. El se declanșează spontan și se impune de la sine odată cu trecerea timpului, prin acceptarea regulii sau a genului de comportament percepute ca fiind juste și reflectând particularitățile și specificul unui anumit mod de gândire aparținând îndeobște unei anume comunități sau națiuni – „ethosul” acesteia.

16. Conceptul de memorie culturală a fost folosit pentru prima dată de Profesorul german *Jan Assmann* – unul dintre cei mai renumiți antropologi ai lumii –, fiind privit ca „o dimensiune exterioară a memoriei umane”⁵. El presupune întrunirea a două elemente: memoria sau memorizarea culturală (*Erinnerungskultur*), adică modalitatea prin care o anume comunitate își asigură continuitatea culturală, prezervând-și cunoașterea colectivă prin transmitere de la o generație la alta, permițând astfel generațiilor viitoare să reconstruiască identitatea lor culturală, și referirea sau referința la trecut (*Vergangenheitsbezug*), care (re)asigură membrilor acelei comunități identitatea lor colectivă, furnizându-le conștiința unității și singularității lor în timp și în spațiu.

---

⁵ J. ASSMANN, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, C.H. Beck, München, 1992, p. 11 și urm. „Memoria socială” nu poate fi separată de cea „individuală”. Memoria individuală are întotdeauna o puternică valență socială, precum limba ca mijloc de comunicare sau conștiința. O memorie individuală, în înțelesul cel mai strict – consideră autorul –, ar fi ca o „limbă privată” care aparține unei singure persoane, înțelegând fiind doar de ea. De aceea, Profesorul *Jan Assmann* propune conceptul de „memorie comunicativă” („*kommunikativen Gedächtnisses*”) pentru a descrie aspectul social al memoriei individuale, ca „domeniu intermediar” („*Zwischenbereich*”) între indivizi. Comunicarea aparține de „memoria comunicativă”, în vreme ce tradiția ține de „memoria culturală”, aceasta din urmă trebuind înțelegând „ca o formă specială a comunicării, în care informația nu este transmisă reciproc și orizontal, ci vertical, din generație în generație” (*ibidem*, p. 19; inclusiv A. ASSMANN, *Zeit und Tradition. Kulturelle Strategien der Dauer*, wbg Academic, Köln/Weimar/Viena, 1999, p. 64). Astfel, „memoria culturală poate fi considerată ca «un caz» aparte al memoriei comunicative”, având însă o structură temporală diferită: „Mit dem Begriff des kulturellen Gedächtnisses gehen wir noch einmal einen großen Schritt hinaus über das Individuum, das doch allein ein Gedächtnis im eigentlichen Sinne hat. Weder die Gruppe, noch gar die Kultur «hat» in diesem Sinne ein Gedächtnis. So zu reden, wäre eine unzulässige Mystifikation. Nach wie vor ist der Mensch der einzige Träger des Gedächtnisses. Worum es geht, ist die Frage, in welchem Umfang dieses einzelne Gedächtnis sozial und kulturell determiniert ist. Halbwachs tat den schritt aus der Innenwelt des Subjekts heraus in die sozialen und affektiven Rahmenbedingungen des Gedächtnisses, weigerte sich aber, auch zu den symbolischen und kulturellen Gedächtnisrahmen vorzudringen. Für ihn war das eine unüberschreitbare Grenze. Gedächtnis war für ihn immer *mémoire vécue*, lebendiges, verkörpertes Gedächtnis. Was jenseits dieser Grenze lag, nannte er «Tradition» und stellte es dem Gedächtnis gegenüber (...). Was die Kommunikation für das kommunikative, das ist die Tradition für das kulturelle Gedächtnis (...). So lässt sich das kulturelle Gedächtnis auch als ein Sonderfall des kommunikativen Gedächtnisses verstehen. Es hat eine andere Zeitstruktur. Wenn wir den typischen Dreigenerationen-Zeitrahmen des kommunikativen Gedächtnisses als einen synchronen Erinnerungsraum auffassen, dann bildet das kulturelle Gedächtnis anhand weit in die Vergangenheit zurückreichender Überlieferungen eine diachrone Achse” (J. ASSMANN, *op. cit.*, p. 19 – s.n., DAP).

17. Tradiția presupune particularism, specificitate. Ea este cea care marchează diferența specifică a unei națiuni sau a unor regiuni, promovând și aducând în actualitate tot ceea ce este legat de evoluția istorică și culturală a acesteia (aces-tora) sub formă de mituri, rituri, ritualuri, credințe, obiceiuri, adică tot ceea ce, într-un cuvânt, articulează și definește sufletul unei națiuni, unei regiuni sau unei comunități etnice. Ea presupune, deci, un spațiu de manifestare, un teritoriu... De aceea, orice tradiție se distinge prin spațialitate.

18. Dreptul este și el un produs cultural, „un produs” care aparține unui anumit loc și unui anumit timp. El reflectă mentalul gândirii colective aparținând locului și timpului său, de care nu se poate debarasa dacă dorește să supraviețuiască. De aceea, orice sistem juridic este purtătorul unei tradiții, pe care a preluat-o și pe care își propune să o perpetueze în timp. Iar această tradiție pornește chiar de la ceea ce am putea numi sacralitatea conceptuală a limbajului juridic moștenit, adică ansamblul conceptelor și noțiunilor care dau consistență limbajului juridic. Norma juridică, oricare ar fi ea, nu poate transcende veșmântului său formal decât prin intermediul acestui limbaj. Ea devine ceea ce este numai în măsura în care gramatica cuvintelor reușește să comunice intenția legiuitorului, să îi dezvăluie dorința, numai în măsura în care reușește să transmită un mesaj, „o poruncă”, dincolo de literitatea textului scris.

19. Există, deci, o tehnică și o etică a scrierii juridice⁶, un *vinculum iuris*, care „leagă” atât pe cel ce „scrie” norma, cât și, în egală măsură, pe cei ce „o citesc”. Cel ce o scrie trebuie să fie în măsură să o transmită, adică trebuie să știe să o scrie, iar cei ce o citesc trebuie să fie capabili să o înțeleagă și transpună. Dacă primul nu știe să o scrie corect, cei din urmă riscă să o înțeleagă, să o interpreteze și să o transpună după voia lor.

20. Un exemplu recent în acest sens ni-l oferă chiar jurisprudența Curții de Justiție la Luxembourg, care prin hotărârea din 26 septembrie 2013, în cauza C-509/11, a decis⁷ că nici măcar forța majoră, constatată în cauză, nu poate conduce la exonerarea de răspundere contractuală a companiei de transport, chiar dacă acest motiv de exonerare a fost menționat în condițiile generale de contrac-tare ale companiei (*allgemeine Vertragsbedingungen*). Un jurnalist german, comentând această hotărâre a Curții (în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*), se

⁶ A se vedea, în special, A. STADLER, *Practical Obstacles in Cross-Border Litigation and Communication between (EU) Courts*, în *Erasmus Law Review*, vol. 5, nr. 3/2013, p. 151-168; H. HAARMANN, *Basic Aspects of Language in Human Relations*, De Gruyter, Berlin, 1994; E. JAYME, *Sprache und kulturelle Identität im Recht*, în G. REICHEL (Hrsg.), *Sprache und Recht*, 2006, p. 15; D. MARTINY, *Babylon in Brüssel? Das Recht und die europäische Sprachenvielfalt*, în *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, vol. 227, 1998; V. HEUTGER, *Law and Language in the European Union*, în *Global Jurist Topics*, vol. 3, nr. 1/2003, art. 3; C. LUTTERMANN, K. LUTTERMANN, *Ein Sprachenrecht für die Europäische Union*, în *Juristenzeitung*, vol. 59, nr. 20/2004, p. 1002.

⁷ C.J.U.E. cauza C-509/11, *ÖBB-Personenverkehr*, Hotărârea din 26 septembrie 2013, EU:C:2013:613.

întreba *ce fel de om este juristul. Nu este el cumva creația celei de a 8-a zi, a unui Dumnezeu ostenit?* Se pare că totul depinde de natura și interesul ocrotit. Curtea de Justiție a făcut aplicația unui asemenea raționament, întemeiat pe ideea de echitate contemporană, trecând peste bariera sacralității conceptuale atunci când în discuție se pune problema – veșnica problemă – (a) ocrotirii „slăbiciunii” uneia dintre părți (a părții „mai slabe”, „*der schwachen Partei*” – a consumatorului).

21. Gândirea juridică a prezentului pare a nu mai găsi suficient sprijin în „cărămida conceptuală” moștenită, care o perturbă, limitându-i construcția. Legiuitorul de astăzi nu mai este adeptul formelor limbajului juridic, abandonând sacralitatea conceptuală (*Begriffsjurisprudenz*) în scopul promovării unei politici a cotidianității – *Interessenjurisprudenz*. Se vorbește despre o reînviere a dreptului natural, însă într-o formă nouă, menită a servi o etică a cazului⁸.

§3. Tradiția – o formă de a înnoda timpul

22. Tradiția vine din trecut, de cele mai multe ori din trecutul îndepărtat. Însă nu poate face abstracție de prezent. Ea revendică prezentul pentru a-și asigura supraviețuirea. Tradiția aspiră la prezent, iar prezentul nu poate face abstracție de trecut, care-i preexistă și al cărui continuator este. Prezentul nu se poate legitima, de cele mai multe ori, fără ajutorul și suportul ei⁹.

23. Așa cum prezentul nu poate scăpa de pre existența trecutului, pe care îl moștenește și al cărui continuator este, nici trecutul nu poate face abstracție de existența prezentului, de voința, de viața și, mai ales, de libertatea lui. Tradiția trecutului aspiră la prezent, încercând să supraviețuiască, iar prezentul deseori încearcă să convingă prin ceea ce trecutul a legitimat deja. Tradiția vine din trecut, încercând să dea contur și culoare prezentului. Ea este cheia interpretării și explicării lui. Prezentul revendică contemporaneitatea lui și, fără a abandona tradiția trecutului, vrea să o așeze în arhitectura și în armonia lui. Tradiția răsuflă în prezent, iar prezentul privește și speră la viitor. Însă prezentul nu este veșnic prezent. Va deveni și el cândva trecut, lăsând loc altui prezent. De aceea, el trebuie să respecte tradiția și trecutul său, să le preia (uneori critic), să le modeleze și înfrumusețeze, fiind deci, în același timp, atent la evoluția și nevoile contemporaneității ei, ca să poată spera la viitor.

---

⁸ G. FLAVIUS (pseud.), *The Battle of Legal Science*, în *German Law Journal*, vol. 12, nr. 11/2006 [trad. după H. KANTOROWICZ, *Der Kampf um die Rechtswissenschaft* (1906), Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin, 2002].

⁹ Pentru o excelentă carte dedicată integral tradițiilor juridice, a se vedea H.P. GLENN, *Legal Traditions of the World*, 3rd ed., Oxford University Press, 2007. Manuscriptul primei ediții a primit marele premiu al Academiei de Drept Comparat cu ocazia celui de al XV-lea Congres Internațional de Drept Comparat de la Bristol din august 1998.

CAPITOLUL XIV. CONFLICTE DE LEGI ÎN MATERIE EXTRA-CONTRACTUALĂ

Secțiunea 1. Precizări introductive

1. În ceea ce privește legea aplicabilă obligațiilor extra-contractuale, art. 2641 alin. (1) C.civ. face o trimitere necesară la dreptul Uniunii Europene, mai precis la Regulamentul nr. 864/2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II). Art. 2641 alin. (2) C.civ. consacră o regulă de conflict subsidiară, ce acoperă acele obligații extra-contractuale aflate în afara domeniului de aplicare al Regulamentului Roma II sau a regulii de conflict speciale de la art. 2642 C.civ. În cele ce urmează vom detalia mai întâi prevederile Regulamentului Roma II, text ce are o importantă covârșitoare în practică, urmând ca în final să examinăm regula de la art. 2641 alin. (2) C.civ.

2. Regulamentul Roma II. Reguli de conflict uniforme la nivel european¹. Scopul principal al Comunităților și al Uniunii Europene a fost și este constituirea unei piețe interne în care frontierele statale sunt abolite, iar persoanele, mărfurile, serviciile și capitalurile pot circula liber; în acest sens, Tratatul european a enunțat cele patru libertăți de circulație și a instituit principiul interzicerii discriminării pe motiv de naționalitate. Totuși, în timp, aceste măsuri nu s-au dovedit pe deplin eficiente în misiunea lor de eliminare a obstacolelor care întârzie sau blochează realizarea pieței interne, pentru că divergențele între legislațiile naționale s-au dovedit a fi un factor perturbator important în această privință. Tratatul de instituire a Comunității Europene a oferit instituțiilor europene competența pentru armonizarea legislațiilor statelor membre, dar cele două metode principale urmate – eliminarea disparităților prea mari între aceste legislații, respectiv crearea de reguli comune în vederea atingerii unor rezultate satisfăcătoare pentru toate statele membre – au demonstrat că procesul aferent este extrem de complex și dificil.

3. A fost nevoie de o schimbare de perspectivă, care a devenit efectivă odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam². Pe baza art. 65 TCE (devenit astăzi art. 81 TFUE), instituțiile europene au primit competența exclusivă de a iniția propuneri legislative în domeniul dreptului internațional privat al statelor

---

¹ Capitolul reia și dezvoltă studiul nostru, A. OPREA, *Noul drept internațional privat european: Regulamentul (CE) nr. 864/2007 cu privire la legea aplicabilă obligațiilor delictuale (Roma II)*, în R.R.D.P. nr. 3/2008, p. 71-110. Secțiunea dedicată culpei *in contrahendo* este elaborată de Profesorul Dan Andrei Popescu.

² A. HALFMEIER, în G.P. CALLIESS (ed.), *op. cit.*, 2010, p. 374, nr. 8.

membre³. Procesul de schimbare, de o importanță deosebită⁴, a început cu Planul de acțiune de la Viena (1998) și a fost delimitat cu claritate de Consiliul European de la Tampere (1999); el este strâns legat de obiectivul asigurării liberei circulații a persoanelor în Uniunea Europeană și se înscrie în contextul cooperării judiciare în materie civilă și penală, ale cărei linii orientative și direcții de dezvoltare au fost stabilite de Programul extrem de detaliat și ambițios adoptat de Consiliul European de la Haga (5 noiembrie 2004) cu privire la „Întărirea libertății, securității și justiției în UE”.

4. În acest cadru favorabil „comunitarizării” dreptului internațional privat, la 10 iulie 2007, Parlamentul European a adoptat Regulamentul Roma II privind legea aplicabilă obligațiilor extra-contractuale. Odată cu acesta, statele membre dispun în sfârșit de reguli uniforme de conflict de legi în această materie. Regulamentul Roma II respectă diversitatea legislațiilor materiale ale statelor membre în domeniu (fiecare stat membru va reglementa și în continuare așa cum va dori sistemul său de răspundere civilă extra-contractuală, sub rezerva armonizării care a fost/va fi realizată prin intermediul unor directive sau regulamente sectoriale)⁵.

5. Oricare ar fi discuțiile cu privire la competența legiuitorului european pentru adoptarea unui instrument cu caracter universal (discuții ce vor fi prezentate *infra*), meritele noului text trebuie recunoscute. Pe de o parte, el răspunde necesității de a avea un set unic de reguli de conflict cu privire la o anumită categorie de raporturi juridice, cu avantajele sale inerente, ce țin de uniformitatea elementelor

---

³ Cu privire la competența europeană pentru adoptarea unor instrumente de drept internațional privat, se pot consulta următoarele lucrări: C. KOHLER, *Interrogations sur les sources du droit international privé européens après le Traité d'Amsterdam*, în R.C.D.I.P., 1999, p. 1; J. BASEDOW, *The communitarization of the conflict of laws under the Treaty of Amsterdam*, în *Common Market Law Review*, 2000, p. 687; O. REMIEN, *European Private International Law and Its Emerging Area of Freedom, Security and Justice*, *Common Market Law Review*, 2001, p. 53.

⁴ Aceasta, deoarece uniformizarea regulilor de conflict reprezintă o operațiune „(...) mult mai lesnicioasă și mai viabilă din punct de vedere practic decât unificarea europeană a instituțiilor dreptului privat”; explicația este simplă: „(...) mult mai ușor și mult mai repede se poate realiza un compromis între normele conflictuale divergente ale statelor care compun spațiul comunitar european – prin unificarea principiilor și a regulilor care conduc la localizarea raporturilor juridice, inclusiv a punctelor de legătură specifice diferitelor materii – decât între norme materiale (grupate în coduri, legi sau alte acte normative) care consacără dreptul privat pozitiv al fiecărei țări”, cu atât mai mult cu cât „acestea din urmă sunt indisolubil legate de particularitățile evoluției istorice din fiecare țară, de tradițiile juridice existente, de obiceiurile care s-au conturat și perpetuat de-a lungul a sute de generații și care constituie un adevărat cod genetic specific fiecărei națiuni, de la care nu se poate ușor abdica” – pe larg despre perspectivele europene de unificare a dreptului internațional privat, a se vedea D.A. POPESCU, *Itinerarii și evoluții în dreptul internațional privat*, în R.D.I.P.C., 2006, p. 375-415.

⁵ A se vedea F. GARCIMARTÍN ALFÉREZ, *La unificación del derecho conflictual en Europa: el Reglamento sobre ley aplicable a las obligaciones extracontractuales („Roma II”)*, în *Diario La Ley*, año XXVIII, nr. 6811, 2007, D-232, nr. 1, www.diariolaley.es.

de legătură utilizate și a obiectivelor (de justiție conflictuală sau, uneori, de justiție materială) ce trebuie realizate prin aceste reguli de conflict, respectiv de evitarea fenomenului de *forum shopping* sau chiar de asigurarea consistenței sistemului de drept internațional privat european, în plin proces de creare. Pe de altă parte, el a completat o „lacună”, un „gol” în cadrul acestui sistem, în măsura în care existau până la acest moment reguli de competență jurisdicțională uniforme pentru tot ce înseamnă litigii privitoare la obligații – contractuale sau extra-contractuale – în materie civilă și comercială⁶, dar reguli de conflict uniforme doar pentru materia obligațiilor contractuale⁷.

6. Textul este rezultatul unor negocieri laborioase. Drumul ce a condus la adoptarea sa a fost unul lung, încă din 1972⁸ fiind elaborat la nivel european un anteproiect de Convenție internațională vizând conflictele de legi în materie contractuală și extra-contractuală⁹; din cauza dificultăților apărute în domeniul „extra-contractual”, acest aspect a fost abandonat pe parcursul negocierilor, iar lucrările începute atunci s-au concretizat (doar) în *Convenția de la Roma din 1980 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale*. O a doua tentativă (pur doctrinală însă) de elaborare a unui text în domeniu s-a materializat în 1998, odată cu prezentarea de către *Grupul european de drept internațional privat* a unei propuneri de *Convenție europeană privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale*¹⁰. Din 2001 au reînceput și în cadrul instituțiilor europene discuțiile referitoare la conflictele de legi în materie extra-contractuală, fiind elaborate mai multe versiuni ale unui proiect de regulament¹¹. În final, din cauza numeroaselor

---

⁶ Art. 5 alin. (1), respectiv art. 5 alin. (3) din Convenția de la Bruxelles din 27 septembrie 1968 privind competența jurisdicțională și recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie civilă și comercială, comunitarizată în Regulamentul nr. 44/2001 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, la rândul lui abrogat și înlocuit de Regulamentul nr. 1215/2012 (în vigoare astăzi).

⁷ Convenția de la Roma din 19 iunie 1980 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, ce a fost modernizată și transformată în Regulamentul nr. 593/2008 (Roma I).

⁸ Nu este însă singura inițiativă în acest sens. Așa cum arată S.C. SYMEONIDES, *Rome II and Tort Conflicts...*, primul efort de codificare a regulilor de conflict în materie delictuală la nivel european este reprezentat de Legea uniformă de drept internațional privat a Beneluxului din 1969 (neintrată în vigoare), ce prevedea ca regulă generală aplicarea legii de la locul realizării comportamentului delictual, iar pentru cazurile de delict disociate desemnând legea din statul în care au survenit consecințele comportamentului respectiv.

⁹ Pentru o analiză a acestui ante-proiect de convenție, a se vedea Raportul lui Paul Lagarde prezentat în fața Comitetului francez de drept internațional privat în ședința din 24 martie 1973 (TCFDIP, 1971-1973, p. 147 și urm.).

¹⁰ Pentru textul acestei propuneri de convenție și un comentariu realizat de Groupe européen de droit international privé, a se vedea http://www.gedip-egpil.eu/gedip_documents.html (documentele 8 și 9).

¹¹ Primul text (*Anteproiectul de Propunere de Regulament privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale „Roma II”*) a fost difuzat de Comisia Europeană în mai 2002, iar acestuia i-a urmat un altul la 22 iulie 2003 (*Propunerea de Regulament a Parlamentului European și a*

dezacorduri între Parlamentul European și Consiliu, a fost instituit un comitet de conciliere, compus din reprezentanți ai ambelor instituții, care a aprobat un proiect comun. După acceptarea acestuia în Consiliu la 28 iunie 2007, textul a fost votat și în Parlament la 10 iulie 2007. Publicat în Jurnalul Oficial la 31 iulie 2007, noul regulament se aplică în toate statele membre¹², cu excepția Danemarcei¹³, faptelor ilicite care vor surveni după expirarea unui termen de 18 luni de la adoptarea sa (11 ianuarie 2009) (art. 32)¹⁴.

7. Hotărârea Homawoo. În legătură cu aplicarea în timp a regulamentului, Curtea de Justiție a adus o serie de clarificări prin hotărârea *Homawoo*¹⁵, într-un litigiu între domnul Homawoo, domiciliat în Regatul Unit, victima unui accident de circulație petrecut în timp ce se afla în Franța, pe de o parte, și GMF Assurances SA, o societate de asigurări constituită și stabilită în Franța, pe de altă parte, asigurător al conducătorului auto care a provocat accidentul.

În condițiile în care faptul cauzator de prejudicii a avut loc la 29 august 2007, acțiunea în despăgubire a fost introdusă la 8 ianuarie 2009, iar la 11 ianuarie 2009 instanța națională nu se pronunțase încă cu privire la legea aplicabilă, pârâtul a susținut că evaluarea prejudiciilor menționate trebuie să fie reglementată de dreptul francez, în conformitate cu normele privind conflictul de legi instituite prin Regulamentul Roma II. Confruntată cu problema aplicabilității regulamentului în speță, *High Court of Justice* a decis adresarea unei întrebări preliminare Curții Europene de Justiție. În raționamentul său, Curtea a plecat de la art. 31 din regulament (potrivit titlului său, se referă la „Aplicarea în timp”) și a considerat că acesta „nu poate fi interpretat fără a se ține seama de data aplicării stabilită la articolul 32 din regulament, respectiv 11 ianuarie 2009. Prin urmare, trebuie să se considere că, în temeiul articolului 31, acest regulament se aplică faptelor cauzatoare de prejudicii care au avut loc începând cu această dată”. În susținerea poziției ei, Curtea a evocat considerentele (6), (13), (14) și (16) din preambulul regulamentului și a considerat că doar interpretarea oferită permite asigurarea realizării depline a obiectivelor acestuia, și anume garantarea previzibilității rezultatului litigiilor, a certitudinii privind dreptul aplicabil și a aplicării uniforme a regulamentului menționat în toate statele membre. În consecință, „nici data

---

Consiliului privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale „Roma II”); ulterior au intervenit succesiv Opinia Parlamentului European (J.O C 157E din 6 iulie 2006), Poziția Consiliului (J.O. C 289E din 28 noiembrie 2006), din nou Poziția Parlamentului (18 ianuarie 2007).

¹² Ceea ce include și teritoriile extra-europene la care fac referire art. 355 TFUE și anexa II la Tratat [ex-art. 299 alin. (3) TCE].

¹³ Datorită poziției sale speciale în raport cu materiile reglementate de Capitolul 3 al Titlului V din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene [art. 81 TFUE și Protocolul (nr. 22), ex-art. 69 TCE și protocolul anexă], Danemarca nu este considerată ca stat membru în ceea ce privește aplicarea prezentului regulament [art. 1 alin. (4)].

¹⁴ Regulamentul prevede totuși o excepție de la această dată de intrare în vigoare: art. 28 conține o listă de convenții care se vor aplica de la 11 iulie 2008.

¹⁵ C.J.U.E., cauza C-412/10, Hotărârea din 17 noiembrie 2011, EU:C:2011:747.

introducerii acțiunii, nici cea a pronunțării de către instanța națională cu privire la legea aplicabilă nu sunt relevante în ceea ce privește stabilirea domeniului de aplicare ratione temporis al regulamentului. Astfel cum rezultă din articolul 31 din regulament, singurul moment care trebuie luat în considerare este cel la care are loc faptul prejudiciabil” (pct. 36).

8. Regulamentul are un caracter general, este obligatoriu în toate elementele sale și direct aplicabil în statele membre, fără a fi nevoie de transpunere în legislațiile naționale. Curtea de Justiție este competentă pentru interpretarea lui, în condițiile stabilite de art. 267 TFUE (ex-art. 234 TCE). Nevoia unei interpretări și aplicări uniforme a textului va impune cu siguranță delimitarea unor definiții autonome ale unor concepte susceptibile să aibă semnificații diferite în statele membre¹⁶. Deja în considerentele din preambul se face referire la o definiție autonomă a conceptelor „obligație necontractuală” [considerentul (11)] și „culpa in contrahendo” [considerentul (30)], precum și la nevoia asigurării unei coexistențe coerente între Regulamentul Roma II și actualul Regulament nr. 1215/2012 (fostul Regulament nr. 44/2001) și alte instrumente care abordează problema legii aplicabile obligațiilor contractuale (Regulamentul Roma I) [considerentul (7)].

9. Caracter universal. Importanța Regulamentului Roma II este indeniabilă, nu numai datorită domeniului abordat, ci și prin faptul că instaurează reguli de conflict ce constituie în materie un drept uniform al statelor membre, înlocuind regulile de conflict anterior existente¹⁷: potrivit art. 3, aplicarea regulamentului nu va depinde de desemnarea sau nu de către regulile sale de conflict a legii unui stat membru, respectiv a legii unui stat terț, ci doar de sesizarea de către părți a unei instanțe dintr-un stat membru. De asemenea, aplicarea regulamentului nu este condiționată de vreo legătură preexistentă a cauzei cu Uniunea Europeană sau cu vreunul dintre statele membre¹⁸.

10. Se instituie astfel un regim conflictual uniform care privește atât situațiile intra-europene, cât și pe cele extra-europene (*ad intra* și *ad extra*). Această situație a generat destul de multe polemici¹⁹, în doctrină fiind contestat în special faptul că textul (având o aplicare universală) nu și-ar putea găsi o bază juridică adecvată în fostul art. 65 TCE. Acest articol recunoștea competența instituțiilor Uniunii pentru „favorizarea compatibilității regulilor aplicabile în statele membre

¹⁶ Dicey, *Morris and Collins...*, nr. 35-170.

¹⁷ În momentul adoptării regulamentului, pentru România era vorba despre Secțiunile VII („îmbogățirea fără justă cauză și gestiunea de afaceri”), VIII („Actul ilicit”), X („Răspunderea pentru produse”) și XI („Răspunderea pentru concurență neloială”) din Legea nr. 105/1992 privind reglementarea raporturilor de drept internațional privat.

¹⁸ R. PLENDER, M. WILDERSPIN, *op. cit.*, p. 465, nr. 17.008; A. HALFMEIER, N. SONDER, în G.P. CALLIENS (ed.), *op. cit.*, p. 399, nr. 11.

¹⁹ A se vedea, de exemplu, C. NOURISSAT, E. TREPPOZ, *Quelques observations sur l'avant-projet de proposition de règlement du Conseil sur la loi applicable aux obligations non contractuelles „Rome II”*, în J.D.I. nr. 1/2003, p. 11-12.

în materie de conflicte de legi și competență” numai „(...) în măsura în care acest lucru este necesar pentru buna funcționare a pieței interne”, iar aplicarea regulamentului în situațiile extra-europene nu ar putea fi justificată prin acest din urmă motiv²⁰. Conform unei prime variante de interpretare a art. 65 TCE, „buna funcționare a pieței interne” pretinde doar ca legile statelor membre să facă obiectul unor măsuri de coordonare; consecința ar fi că regulile uniforme de conflict instituite de Uniunea Europeană ar trebui să se limiteze doar la delimitarea domeniului de aplicare în spațiu a acestor legi, fără să poată reglementa problema legii aplicabile (în materie de răspundere civilă extra-contractuală) atunci când în conflict ar fi legea unui stat membru și legea unui stat terț sau legile unor state terțe²¹.

Fără a ignora această critică, credem totuși că soluția în final adoptată este preferabilă, din motive practice.

11. Pe de o parte, în domeniul legii aplicabile este dificil de elaborat o regulă care să distingă cu claritate între situațiile intra-europene și cele extra-europene, mereu existând riscul unor excluderi nejustificate sau arbitrare²². Mai mult, o asemenea regulă ar conduce la crearea unui sistem dublu de norme de conflict (norme de conflict uniforme pentru situațiile intra-europene, norme de conflict naționale pentru restul cazurilor), sistem dificil de înțeles și de utilizat de către destinatarii finali ai normelor²³. De asemenea, o reglementare uniformă permite evitarea unor distorsiuni ale concurenței care ar persista, de exemplu, în măsura în care doi operatori economici, concurenți, situați în state diferite, constată că legea aplicabilă unor chestiuni privitoare la posibila lor răspundere civilă este apreciată (în litigii extra-europene) după reguli de conflict diferite.

12. Pe de altă parte, sintagma „buna funcționare a pieței interne” ar putea fi interpretată în sensul că ea pretinde ca orice justițiabil ce recurge la un tribunal dintr-un stat membru să poată prevedea în orice situație, în măsura posibilului, legea aplicabilă (indiferent dacă aceasta este legea unui stat membru sau legea unui stat terț)²⁴; de asemenea, faptul că hotărârea dintr-un litigiu implicând aceste reguli de conflict va beneficia de sistemul extrem de lejer de recunoaștere și executare instituit la nivelul Uniunii prin Regulamentele nr. 1215/2012 sau nr. 805/2004 (ce suprimă condiția controlării legii aplicate de judecătorul de

---

²⁰ R. PLENDER, M. WILDERSPIN, *op. cit.*, p. 465, nr. 17.008.

²¹ Pentru dezvoltări, a se vedea P. DE VAREILLES-SOMMIÈRES, *La responsabilité civile dans la proposition de règlement communautaire sur la loi applicable aux obligations non contractuelles (Roma II)*, în A. FUCHS, H. MUIR WATT, E. PATAUT (dir.), *op. cit.*, p. 185, sp. p. 189-190.

²² F. GARCIMARTÍN ALFÉREZ, *La unificación del derecho conflictual...*, p. 2, nr. 6.

²³ Hamburg Group for Private International Law, *Comments on the European Commission's Draft Proposal for a Council Regulation on the Law Applicable to Non Contractual Obligations*, în *RebelsZ*, 2003, p. 1, sp. p. 3-4. A se vedea și R. PLENDER, M. WILDERSPIN, *op. cit.*, p. 466, nr. 17.011, ce scot în evidență faptul că noua soluție susține claritatea și certitudinea juridică.

²⁴ A se vedea P. DE VAREILLES-SOMMIÈRES, *La responsabilité civile...*, p. 190.

origine) ar putea constitui o legătură suficientă cu piața internă, justificând astfel caracterul universal al Regulamentului Roma II²⁵; această armonizare a regulilor de conflict de legi aduce o notă de legitimitate eliminării, cu ocazia recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești, a oricăror controale cu privire la legea aplicată de judecătorul din statul de origine²⁶.

13. Aplicarea regulamentului în litigii internaționale. Potrivit art. 1 alin. (1), regulamentul se aplică tuturor situațiilor care implică un conflict de legi (sau, potrivit explicației oferite de Comisie în proiectul de regulament, situațiilor care prezintă unul sau mai multe elemente de legătură cu alte sisteme juridice decât cel al forului). În absența unei definiții clare a sintagmei, se impun câteva observații suplimentare.

14. După modelul reglementării curent practicate cu privire la obligațiile contractuale, art. 14 din Regulamentul Roma II permite părților să aleagă legea aplicabilă și în materie extra-contractuală. Această libertate ascunde un risc de fraudă, în măsura în care, într-o situație pur internă, părțile ar putea alege o lege străină pentru a evita respectarea unor dispoziții imperative din legea normal aplicabilă. Situația este doar artificială sau fictiv „internațională”, însă aceasta nu împiedică aplicarea legii alese (suntem în prezența unui conflict de legi). Pentru a lupta împotriva riscului de fraudă inerent libertății de alegere acordate părților, Regulamentul Roma II încadrează această libertate după modelul întâlnit (anterior) în art. 3 alin. (3) din Convenția de la Roma: art. 14 alin. (2) dispune că alegerea unei legi străine nu este permisă decât în măsura în care dispozițiile din dreptul intern care vor fi înlăturate (prin voința părților) au un caracter supletiv; dacă regulile respective au un caracter imperativ în statul care le-a edictat, voința părților va fi fără efect în privința lor²⁷. De asemenea, redactorii Regulamentului Roma II au făcut un pas în plus față de Convenția de la Roma pe calea prevenirii acestor fraude, încercând, totodată, să instituie un început de regim diferențiat (în materie de conflict de legi), specific pentru relațiile intra-europene: art. 14 alin. (3) prevede că, atunci când toate elementele relevante pentru respectiva situație juridică sunt localizate pe teritoriul unuia sau al mai multor state membre, alegerea de către părți a legii unui stat nemembru al Uniunii Europene „*nu poate aduce atingere aplicării în mod corespunzător a dispozițiilor imperative ale dreptului comunitar de la care nu se poate deroga prin acord, astfel cum au fost puse în aplicare în statul membru al instanței competente*”. Altfel spus, părțile nu vor putea evita, prin intermediul alegerii legii unui stat terț, aplicarea dreptului

²⁵ R. PLENDER, M. WILDERSPIN, *op. cit.*, p. 467, nr. 17.013.

²⁶ F. GARCIMARTÍN ALFÉREZ, *La unificación del derecho conflictual...*, nr. 6.

²⁷ Conform lui P. DE VAREILLES-SOMMIÈRES (*La responsabilité civile...*, p. 195, nota de subsol nr. 18), normele imperative în materie de răspundere civilă extra-contractuală sunt însă destul de rare, dreptul la repararea prejudiciului fiind unul de regulă disponibil; de aceea, ipotezele de intervenție a acestui art. 14 alin. (2) pentru a sancționa o eventuală fraudă la lege ar trebui să fie reduse în practică.

europăean (imperativ) unui raport juridic internațional circumscris Uniunii; se remarcă astfel în redactarea acestei dispoziții o diferență față de proiectul de regulament: acesta din urmă viza simplu orice fel de dispoziții ale dreptului european (indiferent de caracterul lor imperativ sau nu); limitarea preferată în textul final este însă logică: nu există o fraudă la aplicarea dreptului european dacă dispozițiile de la a căror aplicare părțile vizează să se sustragă (prin alegerea legii unui stat terț) au un caracter dispozitiv, dacă este permisă derogarea de la acestea pe cale contractuală²⁸.

15. Domeniul de aplicare material al regulamentului. În mod schematic, Regulamentul Roma II vizează obligațiile extra-contractuale decurgând dintr-un fapt ilicit (delict sau cvasi-delict) sau dintr-un fapt care, potrivit terminologiei clasice, nepreluată însă de autorii regulamentului, reprezintă un cvasi-contract. Cu privire la prima categorie, suntem în prezența unei noțiuni autonome de „obligații necontractuale”²⁹, iar în absența altor precizări în regulament, pentru interpretarea acesteia punctul de plecare ar trebui să fie definiția oferită de Curtea de Justiție sintagmei „materia delictuală” (în contextul Convenției de la Bruxelles sau al Regulamentelor nr. 44/2001 sau nr. 1215/2012): aceasta ar cuprinde „*orice cerere prin care se urmărește stabilirea răspunderii părâtului și care nu poate fi inclusă în cadrul materiei contractuale, în sensul articolului 5 pct. 1*”³⁰. La rândul ei, aceasta din urmă acoperă acele cazuri în care există „*un angajament liber asumat al unei părți față de alta*”³¹. În doctrină³² s-a arătat deja însă că paralela între definiția „obligațiilor extra-contractuale” vizate de Regulamentul Roma II și „materia delictuală” din Regulamentul nr. 1215/2012 nu este perfectă: este vorba despre două expresii diferite, iar tehnic vorbind, prima are un domeniu mai larg.

16. Hotărârea ERGO Insurance. Prin hotărârea *ERGO Insurance*³³ din 2106, pronunțată în litigii implicând acțiuni în regres exercitate între companii de asigurare în urma unor accidente de circulație, Curtea de Justiție a oferit precizările utile în materie³⁴. Pe de o parte, ea a amintit exigența interpretărilor autonome:

---

²⁸ A se vedea P. DE VAREILLES-SOMMIÈRES, *La responsabilité civile...*, p. 196.

²⁹ Considerentul (11) din preambulul regulamentului.

³⁰ C.J.C.E., cauza 189/87, *Kalfelis*, Hotărârea din 27 septembrie 1988, EU:C:1988:459, pct. 17 și dispozitiv pct. 2 a).

³¹ A se vedea, de exemplu, C.J.C.E., cauza *Tacconi*, precitată, pct. 23.

³² *Dacey, Morris and Collins...*, nr. 35-177.

³³ C.J.U.E., cauzele conexe C-359/14 și C-475/14, *ERGO Insurance și Gjensidige Baltic*, Hotărârea din 21 ianuarie 2016, EU:C:2016:40.

³⁴ Mai precis, prin intermediul întrebărilor adresate, instanțele de trimitere urmăreau, în esență, să se stabilească modul în care trebuie interpretate Regulamentele Roma I și Roma II, precum și Directiva 2009/103/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 privind asigurarea de răspundere civilă auto și controlul obligației de asigurare a acestei răspunderi (J.O. L 263 din 7 octombrie 2009), pentru a determina legea sau legile aplicabile în cadrul unei acțiuni în regres formulate de asigurătorul unui vehicul de tractare, care a